
Stijlvol flirten

over het belang van religie
voor mens en samenleving

Alain de Botton,
**Religie voor Atheïsten. Een heidense
gebruikersgids.**

Uitgeverij Atlas, Amsterdam 2011, ISBN
9789045019345, 317 pag., € 22,95.

Koert van der Velde,
**Flirten met God. Religiositeit
zonder geloof.**

Uitgeverij Ten Have, Utrecht 2011, ISBN
9789025961381, 448 pag., € 24,90.

Leddy Karelse

Inleiding

In *Boek twee* van de magistrale trilogie *1q84* van Haruki Murakami kwam ik een interessante passage tegen. Aomame, een van de hoofdpersonages van deze roman, ontmoet de Leider van een religieuze sekte. Zij is van plan om hem te vermoorden omdat zij

denkt dat hij zich schuldig heeft gemaakt aan het verkrachten van jonge meisjes. Voordat zij de dodelijke ijspriet in zijn nek steekt, vindt het volgende gesprek plaats (pag. 186):

'Ik heb liefde,' zei Aomame gedecideerd.

Lieve help, kreunde ze inwendig, wat doe ik nou? Zit ik tegenover de man die ik zo meteen moet vermoorden over liefde te praten!

Zoals er bij een vleugje wind rimpelingen over het oppervlak van een stille vijver trekken, zo verspreidde een nauwelijks waarneembare glimlach zich over het gezicht van de man. Het was een natuurlijke, zelfs welwillende uitdrukking.

'En als je liefde hebt, is dat dan voldoende?' informeerde hij.

'Jazeker.'

'Die liefde waar je het over hebt, is die gericht op één bepaalde persoon?'

'Ja', zei Aomame. 'Op één man.'

'Een machteloos, misschappen lichaam en een glasheldere, absolute liefde...' zei hij met zachte stem. Hij zweeg even voor hij vervolgde: *'Volgens mij heb jij helemaal geen godsdienst nodig.'*

'Dat heb ik misschien ook niet.'

'Omdat jouw hele manier van leven al een godsdienst op zichzelf is.'

Wat is religie? Kunnen we er wat mee ook als we zelf geen bepaalde religie aanhangen? En is voor religie altijd geloof nodig of hebben we juist een religiositeit zonder geloof nodig? Deze interessante vragen komen aan de orde in twee boeken die beide in 2011 zijn verschenen. Alain de Botton beschrijft wat hij als atheïst van religies kan leren en Koert van der Velde houdt in zijn proefschrift een hartstochtelijk pleidooi voor een religiositeit zonder geloof. Deze

twee boeken zijn ook voor geestelijk verzorgers boeiende leesstof. In ons werk komen we zeer verschillende mensen tegen met uiteenlopende levensovertuigingen. Sommigen noemen zich gelovigen, anderen betitelen zichzelf als atheïst. De vraag waarvoor wij steeds komen te staan is hoe wij onze gespreksgenoten kunnen helpen om uit hun eigen bronnen kracht te putten als zij in een situatie zijn geraakt die daarom vraagt. Hoe verhoudt zich dat tot onze eigen inspiratiebronnen? Is de geestelijk verzorger een soort van lege bladzijde die zich openstelt voor het verhaal van de ander of mengt zijn eigen verhaal zich met dat van de ander?

Alain de Botton: de wijsheid van de godsdiensten is er voor iedereen

Religie voor atheïsten is een mooi uitgegeven boek met fraaie illustraties en het is erg prettig om te lezen. Alain de Botton heeft de gave om zijn lezers mee te nemen in zijn verhaal. Hij schrijft helder en overzichtelijk. Bovendien zet hij zijn lezers aan tot nadenken over dingen die ertoe doen. Zijn uitgangspunt is dat je een overtuigd atheïst kunt zijn zonder de wijsheid van religies aan de kant te schuiven. Atheïsten kunnen zelfs veel van religies leren. Daarom duidt Alain de Botton religies – vooral het christendom, en in mindere mate het jodendom en boeddhisme – op zo'n wijze dat zij inzichten bieden voor het seculiere leven. Twee punten zijn voor hem van kardinaal belang. Allereerst zijn religies sterk in het scheppen van gemeenschapszin, iets wat in de individuele seculiere wereld vaak onder druk is komen te staan. En als tweede punt noemt hij: religies onderkennen de behoefte om het hoofd te bieden aan het afschuwelijke leed dat veroorzaakt wordt door onze kwetsbaarheid op velerlei terreinen van het leven.

Alain de Botton werkt zijn stelling uit in negen deelaspecten: gemeenschap, goedheid, onderwijs, zorgzaamheid, pessimisme, perspectief, kunst, architectuur en instituten. Ik geef enkele voorbeelden van hoe hij religieuze inzichten vertaalt naar een seculiere context.

In de rooms-katholieke mis wordt vaak gerefereerd aan armoede, verdriet, mislukking en verlies. Daarmee wordt ons een spiegel voorgehouden waarin wij niet graag een blik werpen: wij zien dat wij kwetsbare wezens zijn die elkaar nodig hebben. Alain de Botton wijst op het belang van interpretatiekaders die religies ons bieden. Voor hem is vooral belangrijk dat mensen hun eigen zwakheid erkennen: "In hun ijver gelovigen aan te vallen die, doordrongen van hun zwakheden, hun heil in het bovennatuurlijke hebben gezocht, zien atheïsten wellicht over het hoofd dat zwakheid een onvermijdelijk kenmerk van ieders leven vormt. Ze bestempelen bepaalde behoeften als infantiel, terwijl die eigenlijk zouden moeten worden erkend als algemeen menselijke eigenschappen, want in feite is volwassenheid ondenkbaar zonder een adequate dialoog met het kind in ons, en bestaat er geen volwassene die er niet regelmatig naar verlangt als een kind te worden getroost" (pag. 169).

Ook het onderwijs moet volgens De Botton vooral als doel hebben om mensen beter, wijzer en gelukkiger te maken. Het christendom heeft dat volgens De Botton goed begrepen. Zij richt zich in haar prediking op de ziel van de mens. Het seculiere onderwijs zou hiervan veel kunnen leren.

Als laatste voorbeeld noem ik de kunst. Volgens De Botton staat goede kunst in dienst van de ethiek. De beelden van de kunstenaars moeten ons ertoe bewegen mee te voelen met anderen die onze hulp nodig hebben. Christelijke kunst slaagt erin om belangrijke morele en psychologische waarheden tot leven te wekken die in de verwarde omstandigheden van het dagelijkse bestaan maar al te snel uit het oog worden verloren. Alain de Botton haalt vooral de sterke, inspirerende elementen van religies naar boven. Zij kunnen de mens helpen om belangrijke waarden in het oog te blijven houden die in de seculiere wereld al snel vergeten worden. Het zal geen verwondering wekken dat Alain de Botton vooral die elementen uitkiest die passen in zijn visie op het leven:

religies wijzen erop dat de mens een kwetsbaar wezen is dat aangewezen is op een gemeenschap. In deze gemeenschap dienen mensen zorg voor elkaar te dragen en in het bijzonder voor die mensen die uit de boot dreigen te vallen.

Koert van der Velde: passie voor een religie zonder geloof

Flirten met God is de handelseditie van het proefschrift dat Koert van der Velde schreef. Het geeft een prachtig overzicht van de ontwikkelingen die zich in de laatste tientallen jaren in de maatschappij op religieus vlak hebben voorgedaan. Het is goed te merken dat Van der Velde lange tijd als journalist heeft gewerkt. Veel van zijn bijdragen in *Trouw* heeft hij in zijn proefschrift verwerkt. Dat maakt het tot een authentiek boek. Voor geestelijk verzorgers biedt dit boek in dit opzicht veel interessant materiaal. Tijdens het lezen kwamen er herhaaldelijk mensen in mijn gedachten die de visies aanhingen die Van der Velde beschrijft: van traditioneel gelovigen tot New Age-aanhangers. Deze veelheid van informatie heeft ook een nadeel. Ik vond het niet altijd gemakkelijk om de rode draad in het boek vast te houden. Het proefschrift had, denk ik, aan kracht gewonnen wanneer Van der Velde zich wat meer beperkingen had opgelegd. Ook had Van der Velde zich wat mij betreft bescheidener mogen opstellen in zijn oordelen over de verschillende auteurs en groeperingen die hij bespreekt. Doordat hij een vast kader heeft – zijn pleidooi voor een religiositeit zonder geloof – doet hij mijns inziens niet altijd recht aan zijn gesprekspartners. De nuances ontbreken af en toe.

Koert van der Velde is een geëngageerd schrijver. Het gaat hem ergens om. Hij wil het religieuze verlangen nieuw leven inblazen en bevorderen dat mensen een persoonlijke religiositeit ontwikkelen. Een grote blokkade vormt daarbij zijns inziens de visie dat religie onlosmakelijk verbonden is met geloof. Zijn doel is deze band door te snijden en hij wil aantonen dat er een religiositeit op agelovige basis mogelijk is. Zijn

eigen uitgangspunt beschrijft hij als volgt: “Laat ik gelijk al mijn kaarten maar open op tafel leggen: zelf geloof ik ook niets – niet in God en niet in niet-God – maar onderken ik wel een zeker religieus verlangen bij mezelf” (pag. 8). Het grote bezwaar dat Van der Velde heeft tegen een religie die gebaseerd is op geloof is dat er altijd een offer gebracht moet worden. De traditioneel gelovige die de religieuze waarheden letterlijk aanvaardt komt in strijd met de inzichten van de wetenschap en offert zijn intellectuele integriteit op. De moderne gelovige die het geloof aanpast aan de secularisering brengt volgens Van der Velde een ander offer: hij houdt een minimalistisch geloof over waarin de religieuze beleving verdampt.

Van der Velde zoekt naar een religieuze beleving die zo'n offer niet hoeft te brengen. Hij spreekt over een ‘agelovige religieuze beleving’. Hij vindt zo'n ervaring belangrijk omdat het de mens kan helpen bij de beantwoording van zinvragen die ieder mens – in meer of mindere mate – overvallen. Zo'n antwoord is nooit definitief, maar blijft vluchtig. Daarom spreekt hij in dit verband over ‘flirten met God’. Flirten is een poging om contact te leggen, met positieve aandacht, in de hoop op een beleving. Als voorbeeld noemt hij zijn eigen geflirt met God in Vézelay, waarin hij gestimuleerd door drugs een religieuze ervaring probeert te verkrijgen door deel te nemen aan de eeuwenoude rituelen van de nonnen en monniken. Deze agelovige religieuze beleving ziet hij niet alleen als zijn persoonlijke project. Van der Velde meent dat religiositeit zonder geloof in de lucht zit. Hij besluit zijn boek dan ook met: “Agelovige religiositeit is een goede stormram om de hemel te bestormen” (pag. 399).

Flirten met stijl

Alain de Botton en Koert van der Velde hebben een interessant boek geschreven over religie. Beiden flirten zij in ieder geval met de lezer. Zij willen hem of haar overtuigen. Maar hoe overtuigend is hun geflirt?

Alain de Botton houdt zijn lezers voor: verdiep je in de wereld van de religie. Ook voor atheïsten zijn daar belangrijke levenslessen te vinden. Deze benadering van Alain de Botton vind ik sympathiek. Hij luistert zo goed als mogelijk naar iets dat hem van uit zijn eigen belevingswereld vreemd is en hij benoemt de sterke punten van de ander. Dat kan men stijlvol flirten noemen. Het is iets wat ik herken uit mijn werk als geestelijk verzorger. Ook daar luister je vaak naar verhalen die niet overeenstemmen met je eigen levensovertuiging. De kunst is dan om de sterke punten er uit te halen die recht doen aan je gesprekspartner zonder dat je je eigen overtuigingen geweld aandoet. Dat blijft een zoektocht en de ene keer lukt het beter dan de andere keer.

Koert van der Velde houdt zijn lezers voor: verloochen je intellectuele integriteit niet maar geef de zoektocht naar een religieuze beleving niet op. Zijn authentieke benadering vind ik innemend. Zijn aanpak getuigt van moed en originaliteit. Ook dat is stijlvol flirten. Wat ik van hem kan leren als geeste-

lijk verzorger is om soms ongebaande wegen te gaan, om samen met je gesprekspartner het vertrouwde achter je te laten op zoek naar iets nieuws.

Alain de Botton en Koert van der Velde: zij flirten met stijl. Toch weten zij uiteindelijk niet mijn hart te bereiken. Ik mis iets, waardoor ik afhaak. Uiteindelijk vind ik hun benaderingen niet spannend genoeg. Alain de Botton en Koert van der Velde richten zich vooral op het nut dat religie voor een mens kan hebben. Religie kan in hun visie de mens helpen om in de wirwar van het dagelijkse bestaan verlichting te vinden, zij het voor een moment. Ik vind het spannender wanneer religie de mens erbij bepaalt dat het leven een wirwar van onoplosbare tegenstellingen is waarin de mens niet zozeer zichzelf vindt maar kwijtraakt. Religie is voor mij in plaats van 'flirten met God' dan ook 'een passie voor het onmogelijke'.

Dr. L.M. Karelse is geestelijk verzorger bij Zorgcombinatie Noorderboog, Meppel/Diever.